



Теорія і методика управління освітою

УДК 811.1/9

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17377617>

**Народні університети як інструмент соціальної інтеграції
та освіти дорослих: досвід Німеччини в умовах суспільних змін**

Чемоданова Марина Федорівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», м.

Харків, вул. М. Йогансена 27, 61024, Україна, e-mail:

marinalaoshi7@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8783-219X>

Закринична Наталя Іванівна

старший викладач кафедри іноземних мов та перекладу Харківського
гуманітарного університету «Народна українська академія», м. Харків, вул. М.

Йогансена 27, 61024, Україна, e-mail: natazakri8@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2190-758X>

Паненко Інна Олексіївна

старший викладач кафедри іноземних мов та перекладу Харківського
гуманітарного університету «Народна українська академія», м. Харків, вул. М.

Йогансена 27, 61024, Україна, e-mail: innapanenko2020work@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8326-9555>



Шмакова Ліана Миколаївна

викладач кафедри іноземних мов та перекладу Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», м. Харків, вул. М. Йогансена 27, 61024, Україна, e-mail: lianashmakova6@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8416-9510>

Мовчан Оксана Олексіївна

викладач кафедри іноземних мов та перекладу Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», м. Харків, вул. М. Йогансена 27, 61024, Україна, e-mail: ksenochka18@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8888-7914>

Прийнято: 02.10.2025 | Опубліковано: 16.10.2025

*Анотація: У статті здійснено комплексний аналіз діяльності народних університетів (Volkshochschulen – VHS) у Федеративній Республіці Німеччина, які є провідною формою організації освіти дорослих та безперервного навчання. З огляду на зростаючі соціальні, економічні та демографічні виклики, **Метою дослідження** є визначення ролі, способів фінансування та регіональних особливостей цих інституцій у забезпеченні безперервної освіти, професійного розвитку та соціальної інтеграції дорослого населення в умовах суспільних трансформацій.*

***Методи дослідження** включають аналіз наукової літератури та статистичних даних Німецького інституту освіти дорослих (DIE) та річних звітів VHS за 2019–2023 роки, а також застосування порівняльного, аналітичного й структурно–функціонального підходів для оцінки напрямів діяльності, фінансової моделі та вікової структури слухачів. Емпіричну базу розширено для відображення впливу міграційних хвиль та досвіду*



функціонування закладів у період пандемії COVID– 19, що обґрунтовує необхідність дослідження регіонального контексту.

Результати дослідження засвідчують, що найпопулярнішими напрямками освітніх програм залишаються курси з питань здоров'я, іноземних мов, культури, інформаційних технологій і менеджменту. Особливу роль відіграють інтеграційні курси для мігрантів, які сприяють соціальній адаптації та громадянській активності. Виявлено тенденцію до зростання участі осіб віком 50–75 років, що підтверджує орієнтацію народних університетів на інклюзивність, міжпоколіннєву взаємодію та активне довголіття. Пандемія COVID– 19 висвітлила вразливість фінансової моделі народних університетів і зумовила потребу у диверсифікації джерел фінансування, а також підтвердила важливість регіональної політики для стабільності.

Зроблено висновок, що народні університети відіграють ключову роль як інструмент безперервної освіти, соціальної згуртованості та розвитку людського капіталу в умовах динамічних суспільних змін. Перспективи подальшого розвитку включають розширення онлайн– форматів, партнерство з роботодавцями, а також зміцнення ролі народних університетів як осередків громадянської освіти.

Ключові слова: модель фінансування, народний університет, освітній процес, програма, освіта людей старшого віку, професійна діяльність, регіональний контекст, самореалізація.



**People's Universities as an Instrument of Social Integration and
Adult Education: the Experience of Germany in the Context of Societal Change**

Marina Chemodanova

PhD (Philology) at the Department of Foreign Languages and Translation of Kharkiv
University of Humanities "People's Ukrainian Academy", Kharkiv, Ukraine, 27 M.

Johansen Street, 61024, e-mail: marinalaoshi7@gmail.com, ORCID:

<https://orcid.org/0000-0001-8783-219X>

Natalya Zakrynychna

senior lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation of Kharkiv
University of Humanities "People's Ukrainian Academy", Kharkiv, Ukraine, 27 M.

Johansen Street, 61024, e-mail: natazakri8@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2190-758X>

Inna Panenko

senior lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation of Kharkiv
University of Humanities "People's Ukrainian Academy", Kharkiv, Ukraine, 27 M.

Johansen Street, 61024, e-mail: innapanenko2020work@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8326-9555>

Liana Shmakova

lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation of Kharkiv
University of Humanities "People's Ukrainian Academy", Kharkiv, Ukraine, 27 M.

Johansen Street, 61024, e-mail: lianashmakova6@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8416-9510>



Oksana Movchan

lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation of Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”, Kharkiv, Ukraine, 27 M.

Johansen Street, 61024, e– mail: ksenochka18@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8888-7914>

Annotation:** The article presents a comprehensive analysis of the activities of People’s Universities (Volkshochschulen – VHS) in the Federal Republic of Germany, which constitute the leading institutional form of adult education and lifelong learning in the country. Considering the growing social, economic, and demographic challenges, **The purpose of the study is defined as a thorough examination of the role, methods of financing, and regional characteristics of these institutions in providing lifelong education, promoting professional development, and social integration of the adult population under conditions of contemporary societal transformations.

The research methods are based on the application of comparative, analytical, and structural–functional approaches, which allowed for a comprehensive assessment of key areas of activity, financial models, and the age structure of VHS participants. The empirical basis of the study comprises statistical data from the German Institute for Adult Education (DIE), as well as annual and financial reports of the VHS for 2019–2023. This extensive material allowed for the identification of dynamic trends in the development of People's Universities, with a specific focus on the impact of migration waves and the experience gained during the COVID–19 pandemic.

The results of the study confirm the multifunctional nature of VHS activities, covering a wide range of educational needs. The most popular educational programs remain courses in health, foreign languages, culture, information technology, and management. The socially integrative role is highlighted by the provision of intensive integration courses for migrants, which are crucial for their social adaptation and civic participation.



*Analysis of the demographic structure **revealed** a pronounced tendency for an increasing share of participants aged 50–75, underscoring the VHS's focus on inclusiveness, intergenerational interaction, and active aging.*

*At the same time, **the study confirmed** the vulnerability of the financial model of People's Universities, particularly exposed during the COVID– 19 pandemic, which necessitated the diversification of funding sources. The stability of the VHS system is shown to be significantly dependent on the level of state funding and the effectiveness of regional educational policy.*

***It is concluded** that People's Universities play a key role not only as an instrument for professional qualification but also as a powerful tool for social cohesion, integration, and human capital development in the context of dynamic social change. Future prospects include the expansion of online and hybrid formats, deepening partnerships with employers, and strengthening their position as centers for civic education in the European context.*

***Keywords:** financing model, people's university, adult education, social integration, educational process, professional development, regional context, self-realization.*

Постановка проблеми. У сучасному європейському суспільстві питання забезпечення безперервної освіти, професійного розвитку дорослого населення, соціальної інтеграції мігрантів та активного залучення осіб старшого віку до суспільного життя набувають дедалі більшої актуальності. Демографічне старіння, дефіцит кваліфікованих кадрів та зростання потреби у перепідготовці працівників обумовлюють необхідність пошуку ефективних освітніх моделей, здатних швидко реагувати на соціально– економічні виклики.

У цьому контексті вищі народні університети Німеччини (Volkshochschulen – VHS) постають як ключова інституція системи неформальної освіти дорослих. Вони поєднують доступність, різноманітність освітніх програм і суспільну



місію, забезпечуючи можливість навчання для представників усіх вікових і соціальних груп [1]. Однак виникає низка питань, що потребують системного осмислення: наскільки ефективно ці заклади виконують функції професійної підготовки, соціальної адаптації та культурної інтеграції в умовах сучасних викликів? Які моделі фінансування гарантують їхню стабільність і розвиток? Як трансформуються освітні потреби населення під впливом цифровізації, міграційних процесів і постпандемічних змін? Саме відповіді на ці питання становлять мету даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика діяльності німецьких народних університетів (Volkshochschulen) знаходить відображення у працях зарубіжних дослідників, що аналізують соціально - економічну та культурну роль цих закладів у системі освіти дорослих [1]. Проте дослідження німецького досвіду пов'язане із загальними тенденціями, що формують сучасний європейський освітній простір. Особлива увага приділяється викликам, спричиненим пандемією COVID – 19 та необхідністю оцінювання процесів викладання та навчання, а також впливу геополітичних чинників, як - от війна в Україні, на трансформацію європейської вищої освіти та системи безперервної освіти [2, 3, 4]. Колишній президент ФРН Крістіан Вульф (2011) підкреслював, що народні університети є «школами для всього життя», які спростовують старі стереотипи про обмеженість навчання дорослих і доводять, що вони слугують живим доказом неперервного, добровільного навчання для всіх, незалежно від походження чи віку [5]. Так, Kärplinger (2020) дослідив, як народні університети адаптуються до зростання кількості біженців, зазначаючи, що ці інституції демонструють гнучкість організаційних структур та реагують на зміни у законодавчому полі [6]. Öztürk і Kaufmann (2009) на основі даних SOEP показали, що наявність міграційного походження не знижує рівня участі у програмах народних університетів, а визначальним чинником залишається базовий рівень формальної освіти [7]. Thomsen і Weilage (2023) вивчили, як німецькі народні



університети адаптували свої пропозиції курсів до хвилі біженців 2015/2016 років. Їхні результати показали, що збільшення пропозиції курсів німецької мови відбулося переважно за рахунок витіснення (crowding out) інших навчальних програм [8]. Ці виклики є частиною ширшого європейського контексту, про що свідчить, наприклад, британський звіт про інтеграцію мігрантів у школах та коледжах (2023) [9]. Danquah і Egetenmeyer (2025) дослідили, як керівники та планувальники програм у народних університетах виступають співавторами антирасистського організаційного розвитку, формуючи керівний принцип «для всіх, усіма, з усіма» та залучаючи спільноти до створення їхніх власних навчальних програм [10]. Rüter і Martin (2022) звернули увагу на часові параметри навчальних курсів, зазначивши, що доступність і тривалість занять істотно впливають на участь у програмах освіти дорослих [11]. Erckrath і Krichewsky - Wegener (2024) проаналізували вплив програми Erasmus+ на сектор освіти дорослих у Німеччині, підкресливши, що вона сприяє інтернаціоналізації та підвищенню якості навчання в народних університетах [12]. Узагальнення цих досліджень свідчить, що народні університети виступають адаптивною та соціально орієнтованою інституцією, здатною ефективно реагувати на міграційні, демографічні та економічні виклики. Водночас Fedeli та ін. (2024), досліджуючи підтримку розвитку навчання дорослих інституціями вищої освіти, підтверджують необхідність зміцнення цього зв'язку на глобальному та інституційному рівнях [13].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Аналіз сучасних досліджень підтверджує, що німецькі народні університети (Volkshochschulen) є життєздатною та адаптивною інституцією, яка ефективно реагує на міграційні, соціальні та освітні виклики. Проте, незважаючи на значний обсяг робіт, присвячених соціальній та інтеграційній ролі цих закладів, невирішеними залишаються питання їхньої внутрішньої стійкості та функціональності в регіональному контексті. Дослідження Thomsen і Weilage [8] вказує на проблему

витіснення (crowding out) інших програм на користь мовних курсів для біженців, що ставить під сумнів довгострокову ефективність інституції. Хоча Вульф [5] та Fedeli та ін. [13] підкреслюють соціальну цінність і необхідність підтримки навчання дорослих, механізми забезпечення фінансової сталості та внутрішньої ефективності народних університетів вивчені недостатньо. Зокрема, існуючі дослідження не дають чіткої відповіді на питання про те, як географічне розташування (місто/сільська місцевість) та регіональні економічні умови впливають на способи фінансування (частка державного фінансування проти власних доходів) та на роль і спектр надаваних послуг.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні ролі, способів фінансування та регіональних особливостей цього типу навчальних закладів залежно від їхнього географічного розташування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед численних форм освіти дорослих у Німеччині вищі народні школи (Volkshochschulen – VHS) займають особливе місце. Попри назву, вони не є університетами у традиційному розумінні, але відіграють центральну роль у реалізації концепції навчання впродовж життя. Основне завдання цих установ – забезпечити рівний доступ до освіти для всіх охочих, незалежно від віку, соціального статусу чи професійної приналежності [14].

Однією з ключових передумов популярності народних університетів є їхня незалежність від політичних, релігійних або корпоративних інтересів. Доступна вартість навчання – слухачі сплачують близько третини ринкової ціни – робить освіту фінансово досяжною для широких верств населення.

Відповідно до статистичних даних Німецького інституту освіти дорослих (DIE), у 2019 році найбільш популярними напрямками навчання були курси «здоров'я» (35 %), «іноземні мови» (32 %), «культура» (16 %), «робота, IT і менеджмент» (8 %), «політика, суспільство та довкілля» (7 %) [14,15,16]. До 2023 року спостерігається перерозподіл інтересів: зростає популярність програм із



цифрової грамотності, професійного розвитку та соціальної активності (13 %) та суттєве зниження інтересу за напрямом «здоров'я» (28%) (таблиця 1) [14,15,16].

Таблиця 1

Порівняння статистики народних університетів (Volkshochschulen) [14,15,16]

Напрямок програм	Частка в 2019	Частка в 2023	Тенденція
Здоров'я	35%	28%	Зниження інтересу
Іноземні мови	32%	34%	Легке зростання
Культура	16%	14%	Невелике зниження
Робота, IT, менеджмент	8%	13%	Відчутне зростання
Політика, суспільство, екологія	7%	11%	Зростання інтересу

Інтеграційні курси для мігрантів залишаються однією з найважливіших складових діяльності народних університетів. Близько 68 % годин у межах мовних програм припадає на німецьку мову як іноземну, із яких понад половину (53 %) становлять саме інтеграційні курси. Це підкреслює роль народних університетів як основного партнера Федеральної служби у справах міграції та біженців у реалізації програм громадянської інтеграції [17].

Вищі народні школи відіграють ключову роль як постачальники мовних та інтеграційних програм для мігрантів і етнічних меншин і на замовлення федеральних та земельних органів здійснюють організацію підготовки до проходження «інтеграційного тесту», що є однією з умов отримання німецького громадянства [18].

Важливим аспектом є взаємодія народних університетів із центрами зайнятості: програми профорієнтації для безробітних, що реалізуються за їхньої підтримки, сприяють зниженню безробіття та соціальній адаптації населення [1].

Вищі народні університети охоплюють своїми освітніми програмами широкий віковий контингент: від молоді віком 18 років до груп людей у віці 64-75 років. Найактивнішою категорією слухачів залишаються особи віком 50-64 роки (30 %), далі – група 35-49 років (24 %). Зростає участь громадян похилого віку (75+) (6%), що свідчить про орієнтацію народних університетів на

інклюзивність та підтримку активного довголіття. П'яту частину всіх учасників (21%) поділили між собою молодь 18-24 років (6%) та молоді люди віком 25-34 років (15%). Близько 5% підлітків молодше 18 років також брали участь у курсах вищих народних університетів [14, 19].

Порівняльна статистика 2019 року з тенденціями на 2023 рік щодо вікового складу учасників програм народних університетів представлена у таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння вікової структури учасників народних університетів

Вікова група	Частка у 2019 році	Тенденції на 2023 рік
50–64 роки	30%	Зберігається як найактивніша група, зростає інтерес до цифрової грамотності та здоров'я
35–49 років	24%	Стабільна участь, з акцентом на професійне перенавчання
25–34 роки	15%	Зростає попит на програми кар'єрного розвитку
18–24 роки	6%	Невелике зростання, особливо в онлайн– курсах
До 18 років	5%	Мінімальна участь, зосереджена на підготовчих курсах
75+ років	6% (нова група)	Зростає інтерес, особливо до програм соціальної інтеграції та активного довголіття

Ця статистика підтверджує статус народних університетів як провідних освітніх установ, орієнтованих на людей літнього віку, що сприяють їхній соціальній адаптації та інтеграції у сучасне суспільство. Вищі народні школи згідно зі своїм юридичним статусом є економічно самостійними громадськими неприбутковими інституціями. Навчання у цих закладах здійснюється на платній основі, проте значну частину витрат компенсують субсидії з федерального та земельного бюджетів. Крім того, фінансування доповнюють кошти муніципалітетів, соціальні проєкти, внески засновників, а також пожертви підприємств і приватних осіб [1]. З метою залучення додаткових фінансових ресурсів багато народних університетів створюють комерційні підрозділи, що надають послуги у сфері бізнес-освіти. Фінансові та законодавчі рамки функціонування цих закладів визначаються на рівні федеральних земель, оскільки освіта дорослих належить до їхніх компетенцій. Фінансова модель народних університетів поєднує державну підтримку та власні доходи. У 2019



році загальне фінансування становило 1,4 млрд євро, з яких 33 % припадало на плату за навчання, 35 % – на субсидії з земельних і муніципальних фондів, а 28 % – на кошти з федеральних та європейських програм. Пандемія COVID - 19 виявила вразливість цієї моделі, однак стимулювала цифрову модернізацію й диверсифікацію джерел доходів. У розпал пандемії (2020-2021 роки) частка доходів від курсових внесків скоротилася до 17,5 %, але після повернення до звичайного режиму навчання відновилася до близько 25 % [14, 20]. Таким чином, сучасні народні університети поєднують освітню, соціальну та економічну функції, виступаючи не лише навчальними закладами, а й центрами громадської активності та соціальної інтеграції.

Висновки. Дослідження підтверджує, що народні університети Німеччини є невід’ємною частиною системи безперервної освіти та соціального розвитку. Вони забезпечують:

- підвищення професійної компетентності населення;
- сприяння соціальній інтеграції мігрантів і біженців;
- створення умов для активного довголіття та міжпоколіннєвої взаємодії;
- розширення цифрових компетентностей громадян.

Водночас стабільність діяльності цих закладів значною мірою залежить від рівня державного фінансування та ефективності регіональної освітньої політики. Перспективи подальшого розвитку полягають у розширенні онлайн- форматів, партнерстві з роботодавцями, а також у зміцненні ролі народних університетів як осередків громадянської освіти в умовах трансформації європейського суспільства.

Народні університети Німеччини доводять, що освіта дорослих є не лише інструментом професійної підготовки, а й потужним засобом соціальної згуртованості, інтеграції та розвитку людського капіталу.



Список використаних джерел

1. Schlutz E., Meisel K. *Die Volkshochschule – Bildung in öffentlicher Verantwortung: [anlässlich des XIII. Deutschen Volkshochschultages]*. Deutscher Volkshochschul-Verband (DVV). 2011. 64 S. URL: <https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/vollanzeige.html?FId=3123923>
2. Tsevi L. *Evaluating Teaching and Learning in Higher Education Institutions in a Post-COVID Era*. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED629007>
3. Educause. *Teaching and Learning Edition: Horizon Report*. 2021. URL: <https://library.educause.edu/resources/2021/4/2021-educause-horizon-report-teaching-and-learning-edition>
4. Astakhova K., Mykhalyova K., Guslenko I. *How the War in Ukraine Changes European Higher Education*. *IAU-Horizons*. 2022. Oct. P. 38–39. URL: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2404>
5. Wulff C. *Volkshochschulen are schools for the whole life*. *Adult Education and Development*. 2011. № 77. S. 11–17. URL: <https://www.dvv-international.de/en/adult-education-and-development/editions/aed-772011/adult-education-conference/volkshochschulen-are-schools-for-the-whole-life>
6. Käßplinger B. *Modernisation of organisations due to migration?: Mixed blessings in adult education centres in Germany*. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*. 2020. Vol. 11, № 3. P. 293–308. DOI: <https://doi.org/10.3384/rela.2000-7426.ojs1699>
7. Öztürk H., Kaufmann K. *Migration Background and Participation in Continuing Education in Germany: An Empirical Analysis Based on Data from the German Socio-Economic Panel Study (SOEP)*. URL: <https://surl.li/uekcrq>
8. Thomsen S. L., Weilage I. *Scaling up and Crowding out: How German Adult Education Centers Adapted Course Offers to Refugee Integration*. *Adult Education Quarterly*. 2023. Vol. 73, № 1. P. 60–80. DOI: <https://doi.org/10.1177/07417136211068861>



9. Department for Education. *Integration in Schools and Colleges Report*. May 2023. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/646cb1b98a71840012ae4f83/Integration_in_Schools_and_Colleges_Report_May_2023.pdf
10. Danquah J., Egetenmeyer R. 'For all, by all, with all': Directors and programme planners as co-creators of racism-critical organisational development in adult education: A case study at the German Volkshochschule. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*. 2025. Vol. 16, № 2. P. 179–196. DOI: <https://doi.org/10.3384/rela.2000-7426.5670>
11. Rüter F., Martin A. *How Do the Timing and Duration of Courses Affect Participation in Adult Learning and Education? A Panel Analysis*. *Adult Education Quarterly*. 2022. Vol. 72, № 1. P. 42–64. DOI: <https://doi.org/10.1177/07417136211019032>
12. Erckrath M., Krichewsky-Wegener L. *Impact of Erasmus+ on the Adult Education Sector in Germany*. *National report RIA-AE Network*. 2024. URL: <https://erasmusplusresearch.eu/sites/default/files/2024-12/Impact%20on%20the%20Adult%20Education%20Sector.pdf>
13. Fedeli M., Guimaraes P., Hinzen H. *Higher education supporting the development of adult learning and education: Examples, experiences, expectations*. *Form@re – Open Journal per la formazione in rete*. 2024. Vol. 24, № 2. P. 212–227. DOI: <https://doi.org/10.36253/form-15996>
14. Deutscher Volkshochschul-Verband (DVV). *Jahresbericht 2023: Gemeinsam stark für den Zukunftsort_vhs*. 2023. URL: <https://www.volkshochschule.de/medien/downloads/verbandswelt/dvv/presse/jahresberichte/dvv/DVV-Jahresbericht-2023-web.pdf>
15. Arbeitskreis Bildungsberichterstattung am DIE. *Volkshochschul-Statistik – 58. Folge, Berichtsjahr 2019*. 2019. URL: <http://www.die-bonn.de/id/39554>



16. Reichart E., Huntemann H., Lux T. *Volkshochschul–Statistik*. 2025. URL: <https://surli.cc/vkijmp>
17. Hinzen H. *100 Years of Volkshochschule – 50 Years of DVV International. Local and Global Perspectives on Adult Education and Lifelong Learning*. In: Egetenmeyer R., Boffo V., Kröner S. (Eds.). *International and Comparative Studies in Adult and Continuing Education*. Firenze University Press. 2020. URL: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/56159>
18. Koptyug E. *Adult education participants in Germany in 2022, by gender and program area*. *Statista*. 2025. Jul 10. URL: https://www.statista.com/statistics/1184009/adult-education-participants-gender-program-area-germany/?srsltid=AfmBOors_W70muK51tQ0we_s-8ZKcEz5GKyQFV9eqt84u9YXVQloFDfc
19. Deutsches Institut für Erwachsenenbildung (DIE). *Anbieterdaten zur öffentlich geförderten Weiterbildung*. 2025. URL: <https://www.die-bonn.de/weiterbildung/statistik>